

MUNI
LAW

Základy trestní odpovědnosti a nedostatek trestnosti činu

Úvod do trestního práva hmotného a procesního I

Formální stránka trestného činu

Skutková podstata trestného činu

- vyjádření typové společenské škodlivosti souborem formálních znaků, vymezuujících prvky tohoto trestného činu

Struktura skutkové podstaty – obligatorní znaky

- subjekt
- subjektivní stránka
- objekt
- objektivní stránka
- (+ protiprávnost)

Fakultativní znaky

- nemá je každá skutková podstata, jakmile je však má, musí být k trestní odpovědnosti naplněny

Skutkový děj, skutkový stav, skutek

Skutkový děj

- souhrn jak trestněprávně relevantních, tak trestněprávně irelevantní skutečností charakterizujících trestný čin
- např. popis událostí v trestním oznámení

Skutkový stav

- soubor všech trestněprávně relevantních skutkových okolností

Skutková podstata

- soubor skutkových okolností relevantních z hlediska viny

Skutek

- konkrétní soubor trestněprávně relevantních skutkových okolností pachatele (či pachatelů)

Subjekt

- pachatel trestného činu, obligatorními znaky jsou věk a přičetnost
- věk alespoň 15 let
  - mezi 15. a 18. rokem věku odpovídá pachatel jako mladistvý
- přičetnost v době spáchání činu
  - nepřičetnost zbavuje trestní odpovědnosti, jen je-li nezaviněná (srov. § 360 odst. 1 a 2 TrZ)
  - nepřičetnost musí být důsledkem duševní poruchy (srov. § 26 TrZ)
- u mladistvých dalších obligatorní znak
  - požadovaný stupeň rozumové a mravní vyspělosti
- fakultativní znaky
  - zvláštní postavení, způsobilost (speciální subjekt) či vlastnost (konkrétní subjekt)

Nepřímý pachatel

- Trestně odpovědný subjekt, který zneužije ke spáchání svého vlastního trestného činu jinou osobu jakožto tzv. živý nástroj
- Nepřímý pachatel je trestně odpovědný, jako kdyby trestný čin spáchal sám
  - případná trestní odpovědnost živého nástroje se pak posuzuje samostatně
- Zneužívá:
  - nezpůsobilost živého nástroje coby subjektu (nedostatek věku, nepřičetnost)
  - jednání živého nástroje za některé z okolností vylučujících protiprávnost
  - omylu živého nástroje
  - absence zavinění živého nástroje

Objektivní stránka

- jak se TČ projevuje v objektivní realitě, obligatorní znaky jsou:
  - jednání
    - komisivní
    - omisivní
  - následek
    - poruchový
    - ohrožovací
  - příčinný vztah (kauzální nexus) mezi jednáním a následkem
  - fakultativní znaky
    - místo, čas a způsob spáchání trestného činu

Objekt

- zájem, chráněný trestním zákonem (hodnota, vztah)
- je základním důvodem společenské škodlivosti činu
- objekt – nehmotná (ideální) hodnota
  - lidský život, vlastnické právo, ochrana biodiverzity, ústavní zřízení)
- předmět útoku – reálná věc, jejímž prostřednictvím pachatel do objektu zasahuje
  - konkrétní člověk, jež pachatel usmrcuje; automobil, který pachatel ukradl

Subjektivní stránka

- vnitřní psychický vztah pachatele k jeho jednání a jeho následku
- jediný obligatorní znak – zavinění
  - úmysl přímý
  - úmysl nepřímý
  - nedbalost vědomá
  - nedbalost nevědomá
- fakultativní znaky
  - pohnutka
  - cíl
  - záměr

Úmysl

přímý

- pachatel chtěl způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem

nepřímý

- pachatel věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobí, byl s tím srozuměn
- srozuměním se rozumí i smíření pachatele s tím, že způsobem uvedeným v trestním zákoně může porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem.

+ kvalifikovaná forma

- rozmysl
- předchozí uvážení

Nedbalost

vědomá

- pachatel věděl, že může způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí

nevědomá

- nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl

+ kvalifikovaná forma – hrubá nedbalost

- přístup pachatele k požadavku náležité opatrnosti svědčí o zřejmé bezohlednosti pachatele k zájmům chráněným trestním zákonem

Požadavky na zavinění

- § 13 odst. 2 TrZ: *„K trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.“*
- § 17 TrZ: *„K okolnosti, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby, se přihlédne,*
  - a) *jde-li o těžší následek, i tehdy, zavinil-li jej pachatel z nedbalosti, vyjímaje případy, že trestní zákon vyžaduje i zde zavinění úmyslné, nebo*
  - b) *jde-li o jinou skutečnost, i tehdy, jestliže o ní pachatel nevěděl, ač o ní vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl, vyjímaje případy, kdy trestní zákon vyžaduje, aby o ní pachatel věděl.“*
- + § 39 odst. 5 TrZ – zavinění k přitěžujícím okolnostem

Omyl v trestním právu

- neshoda subjektivní představy pachatele s objektivní realitou
- podle toho, v čem se pachatel mýlí
  - právní – mýlí se v právní regulaci
  - skutkový – mýlí se v objektivní realitě
- podle toho, jak se pachatel mýlí
  - pozitivní – myslí si, že existuje něco, co neexistuje
  - negativní – myslí si, že neexistuje něco, co existuje

Omyl skutkový

pozitivní o trestní odpovědnosti

- myslí si, že naplňuje skutkovou podstatu, i když ji nenaplňuje -> pokus
- myslí si, že naplňuje mírněji trestnou skutkovou podstatu, ač naplňuje přísněji trestnou -> mírněji trestná skutková podstata, nešlo-li o nedbalostní TČ

negativní o trestnosti

- myslí si, že nenaplňuje skutkovou podstatu, ač ji naplňuje -> max. nedbalost nevědomá

pozitivní o okolnostech vylučujících protiprávnost

- myslí si, že jedná za okolnosti vylučující protiprávnost, ačkoliv ta není dána -> vylučuje úmysl

negativní o okolnostech vylučujících protiprávnost

- myslí si, že tu taková okolnost není, ač tu je -> nezpůsobilý pokus TČ, ev. dokonaný TČ

Omyl právní

pozitivní o trestní odpovědnosti

- myslí si, že to, co dělá, je trestné, i když není -> putativní delikt (*nullum crimen sine lege*)

negativní o trestnosti

- myslí si, že to, co dělá, není trestné, ačkoliv je
- jde-li o omyl, jehož se nemohl vyvarovat, je vyloučeno zavinění
- mohl-li se omylu vyvarovat, neznalost zákona jej neomlouvá

pozitivní o okolnostech vylučujících protiprávnost

- myslí si, že to, co dělá, naplňuje některou okolnost vylučující protiprávnost – neznalost zákona mu neškodí

negativní o okolnostech vylučujících protiprávnost

- myslí si, že to, co dělá, žádnou takovou okolnost nenaplňuje, ačkoliv tomu tak je-> neznalost zákona omlouvá

Třídění skutkových podstat

- základní vs. kvalifikované vs. privilegované
- blanketové vs. odkazovací vs. popisné
- jednoduché vs. složité
- úmyslné vs. nedbalostní
- komisivní vs. pravé omisní vs. nepravé omisivní
- zakazující vs. příkazující
- poruchové vs. ohrožovací
- s obecným vs. speciálním vs. konkrétním subjektem

Materiální stránka trestného činu

- společenská škodlivost trestného činu
- § 12 odst. 2 TrZ: *„Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.“*
- subsidiarita trestní represe
- stanovisko trestního kolegia NS Tpjn 301/2012

Roviny subsidiarity trestní represe

legislativní

- zákonodárce má kriminalizovat jen takové činy, jejichž postih jinými právními odvětvími je skutečně neefektivní
- tj. pokud nějaký takový čin v TrZ zakotví, mělo by se zásadně vycházet z toho, že tento čin společensky škodlivý je vždy, je-li naplněna jeho formální stránka

interpretační

- zásada subsidiarity trestní represe slouží jako výkladové vodítko
- obsahuje-li TrZ nějaký neurčitý pojem, je nutno jej vykládat v jejím světle (např. „hrubá neslušnost“ dle § 358 odst. 1 TrZ)

tzv. přímá aplikační

- neodpovídá-li skutek pachatele z hlediska dolní hranice trestnosti běžně se vyskytujícím trestným činům v rámci dané skutkové podstaty

Formy trestného činu

- extenze kriminalizace na případy, v nichž všechny znaky jedné skutkové podstaty nebyly přísně vzato naplněny v jediný okamžik či jediným subjektem
- trestné činy nikoliv jednorázové (pokračující, trvající, hromadné)
- vývojová stadia trestného činu
- trestná součinnost
- + mnohost trestných činů

Vývojová stadia trestného činu

- charakterizují čin z hlediska jeho chronologického vývoje

- příprava

- první trestné vývojové stadium (myšlenka sama o sobě trestá není)
- spočívá v úmyslném vytváření podmínek pro spáchání konkrétního trestného činu
- pouze u zvlášť závažných zločinů + je-li to výslovně uvedeno ve zvláštní části TrZ

- pokus

- jednání bezprostředně směřující k dokonání konkrétního trestného činu
- u všech úmyslných trestných činů

- dokonání

- pachatel naplnil všechny znaky skutkové podstaty

- dokončení

19. 2. 2020 – Základy trestní odpovědnosti a nedostatek trestnosti činu

- pachatel fakticky realizoval svůj záměr, ačkoliv to nebylo znakem příslušné skutkové podstaty

Formy trestné součinnosti

- na spáchání jednoho (či více) TČ se podílí dvě a více osob
- účastenství v širším slova smyslu
  - spolupachatelství + účastenství v užším slova smyslu
- účastenství v užším slova smyslu
  - organizátor
  - návodce
  - pomocník
- spolčení, srocení
- + instituty boje proti organizované trestné činnosti
  - organizovaná skupina, organizovaná zločinecká skupina, teroristická skupina

Spolupachatelství

- dva či více trestně odpovědných subjektů páchá trestný čin společným jednáním podle společného úmyslu
- může mít různou podobu
  - všichni naplní všechny znaky skutkové podstaty
  - každý naplní některý ze znaků skutkové podstaty, ta je naplněna až souhrnem jednání všech
  - některý či více z nich nenaplní žádný znak skutkové podstaty, ta je naplněna až souhrnem jednání všech
- každý ze spolupachatelů odpovídá, jako kdyby čin spáchal sám
  - výjimkou jsou případy excesu ze spolupachatelství

Účastenství v užším slova smyslu

- účastník nemá v úmyslu spáchat trestný čin společně s hlavním pachatelem, přesto jeho přispění pachateli spáchání trestného činu umožňuje či usnadňuje
- organizátor – trestnou činnost hlavního pachatele (či pachatelů) osnuje či řídí
- návodce – vyvolal v jiném rozhodnutí spáchat trestný čin
- pomocník – umožňuje či usnadňuje spáchání činu
- účastník odpovídá zásadně podle stejné kvalifikace jako hlavní pachatel
- zásada akcesority účastenství – hlavní pachatel se musí o čin alespoň pokusit

Mnohost trestných činů

- jeden pachatel (či více pachatelů) spáchá dva či více trestných činů
- recidiva – pachatel spáchal trestný čin, ačkoliv již předtím byl za trestný čin odsouzen
  - pravá (spáchá až po právní moci předchozí odsouzení) vs. nepravá (již po vyhlášení)
  - stejnorodá (stále stejná trestná činnost) vs. různorodá (pokaždé něco jiného)
  - omezená (např. § 205 odst. 2 TrZ) vs. neomezená
- souběh – pachatel spáchal dva trestné činy, mezi nimiž neprošlo žádné odsouzení
  - jednočinný (jedním skutkem spáchá rovnou dva a více TČ) vs. vícečinný (je mezi nimi časový odstup)
  - stejnorodý vs. nestejnorodý (jako u recidivy)

Význam recidivy a souběhu

Recidiva může být:

- znakem skutkové podstaty (např. § 205 odst. 2 TrZ, § 206 odst. 2 TrZ, § 209 odst. 2 TrZ)
- obecnou přitěžující okolností [§ 42 písm. p) TrZ]
- jde-li o recidivu zvláště závažného zločinu, důvodem pro zvýšení horní hranice trestní sazby trestu odnětí svobody o jednu třetinu (§ 59 TrZ)

Souběh může být:

- znakem skutkové podstaty, nevyžaduje-li se předchozí odsouzení [např. § 140 odst. 3 písm. h) TrZ]
- obecnou přitěžující okolností [§ 42 písm. n) TrZ]
- jde-li o souběh vícečinný většího počtu trestných činů, důvodem pro zvýšení horní hranice trestní sazby trestu odnětí svobody o jednu třetinu (§ 43 odst. 1 TrZ)

Recidiva je závažnější, než souběh

Nedostatek trestnosti činu

- nedostatek trestnosti činu může spočívat v absenci protiprávnosti, nebo jen trestnosti
- absence protiprávnosti
  - nejde o čin protiprávní, tj. nemůže za něj být uplatněna žádná odpovědnost (čin jinak trestný)
  - působí *ex tunc* (trestní odpovědnost nikdy nevznikla) – okolnosti vylučující protiprávnost
- absence trestnosti
  - jde sice o čin protiprávní, ale nikoliv trestný (může být za něj uplatněn jiný druh odpovědnosti, např. občanskoprávní odpovědnost za způsobenou újmu)
  - působící *ex nunc* (trestní odpovědnost vznikla, ale pak zanikla) -> okolnosti způsobující zánik trestnosti činu
  - působící *ex tunc* (trestní odpovědnost nikdy nevznikla) -> trestně neodpovědný pachatel

Okolnosti vylučující protiprávnost

- v TrZ pouze demonstrativní výčet
- krajní nouze (§ 28 TrZ)
- nutná obrana (§ 29 TrZ)
- svolení poškozeného (§ 30 TrZ)
- přípustné riziko (§ 31 TrZ)
- oprávněné použití zbraně (§ 32 TrZ)
- + závazný pokyn, výkon práv a povinností, výkon sportovní činnosti atd.

Krajní nouze

- nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestního zákoníku
  - objektivní povaha
- subsidiarita
  - nesmí existovat jiný způsob, jak nebezpečí odvrátit
- menší následek, než jaký hrozil z nebezpečí
  - ani stejný následek na podmínky krajní nouze nestačí
- nejde o krajní nouzi, pokud ten, komu nebezpečí hrozilo, byl povinen jej snášet

Nutná obrana

- přímo hrozící nebo trvajícím útokem na zájem chráněný trestním zákonem
  - předčasná či pozdní nutná obrana -> exces extenzivní
- bez podmínky subsidiarity
- nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku
  - pokud není -> exces intenzivní

Svolení poškozeného

- musí jít o zájem, kterým může poškozený bez omezení právně disponovat
- k zásahu do fyzické integrity nelze platně svolení poškozeného dát, nejde-li o svolení k lékařskému zákroku v souladu s právním řádem a aktuálními poznatky lékařské vědy
- svolení je třeba dát před či současně s jednáním, dobrovolně, určitě, vážně a srozumitelně,
  - důvodný předpoklad, že by poškozený svolení dal, vylučuje trestní odpovědnost i tehdy, když pachatel svolení poškozeného neměl

Okolnosti způsobující zánik trestnosti

- účinná lítost (§ 33 TrZ + případy zvláštní účinné lítosti)
- upuštění od přípravy, pokusu a účastenství
- promlčení trestní odpovědnosti (§ 34 TrZ)
- smrt pachatele
- milost v podobě abolice (účinek *de facto*)
- dekriminlizace

Účinná lítost

- taxativní výčet trestných činů
  - modifikován u PO
- dobrovolnost
- zamezení škodlivým následkům či jejich napravení
- nebo učinění oznámení státnímu zástupci či policejnímu orgánu v době, kdy škodlivému následku mohlo být ještě zabráněno
  - + speciální privilegovaný druh u mladistvých -> § 7 z.s.m.
- podobné instituty – odstoupení od přípravy, pokusu či účastenství
- zvláštní účinná lítost – jen je-li to specificky vymezeno ve zvláštní části TrZ u konkrétního trestného činu

Promlčení trestní odpovědnosti

délka podle závažnosti

- dvacet let (výjimečný trest)
- patnáct let (horní hranice nejméně 10 let)
- deset let (horní hranice nejméně 5 let)
- pět let (horní hranice nejméně 3 roky)
- tři léta (ostatní trestné činy)

přerušování promlčecí doby

- zahájením trestního stíhání + dalšími procesními úkony
- spáchání nového, stejně závažného či závažnějšího trestného činu

stavění promlčecí doby

- zákonná překážka trestního stíhání, přerušování trestního stíhání, běh zkušební doby podmíněného zastavení trestního stíhání, dočasné odložení trestního stíhání atd.

Trestně neodpovědný pachatel činu jinak trestného

nedostatek věku

- lze uložit opatření dle § 93 z.s.m. – jde o zvláštní řízení soudní ve věcech péče soudu o nezletilé, procesně probíhá, nestanoví-li z.s.m. jinak, dle zákona č. 292/2013 Sb. a subsidiárně dle o.s.ř.

nedostatek přičetnosti

- jde-li o nezaviněnou nepřičetnost, nevzniká trestní odpovědnost, ale tzv. mimoodpovědnostní vztah
- možnost uložení ochranného opatření
- nepřičetný pachatel činu jinak trestného není trestán, protože nespáchal žádný trestný čin, stát pouze reaguje na skutečnost, že provedl něco, co jí objektivně škodí

Trestní odpovědnost mladistvého

- maximální důraz na preventivní funkci trestního práva
- TČ mladistvého = provinění
  - nepodléhá kategorizaci
  - skutková podstata provinění má navíc obligatorní znak subjektu – stupeň rozumové a mravní vyspělosti
- kratší promlčecí doby trestní odpovědnosti
- mírnější podmínky účinné lítosti
  - horní hranice trestní sazby nepřevyšuje 5 let
  - stačí pokus o odstranění či odčinění následků
  - pachatel projevila snahu po nápravě a čin neměl trvale nepříznivých následků pro společnost či poškozeného
  - nesplní-li, může využít obecné účinné lítosti

Trestní odpovědnost právnické osoby

- vyloučen stát, územní samosprávné celky při výkonu veřejné moci a cizí státy a mezinárodní organizace veřejného práva
- modifikace působnosti
  - PO zde má sídlo, podnik, organizační složku, vykonává zde činnost či zde má majetek
- negativní výčet trestných činů, jichž se PO dopustit nemůže (§ 7 TOPOZ)
- trestní odpovědnost PO je nezávislá na trestní odpovědnosti FO
- „dovnitř“ PO platí v zásadě z hlediska dopadů kolektivní odpovědnost
- „navenek“ platí zásada individuální trestní odpovědnosti jako u

TČ PO a přičitatelnost TČ PO

- trestný čin PO – spáchaný jednou z „kvalifikovaných“ osob v zájmu PO či v rámci její činnosti
- jen, spáchala-li jej jedna z „kvalifikovaných“ osob
  - statutární orgán či jeho člen
  - osoba ve vedoucím postavení, která je oprávněna za právnickou osobu jednat
  - osoba ve vedoucím postavení, která vykonává řídicí nebo kontrolní činnost
  - osoba vykonávající na řízení PO rozhodující vliv
  - zaměstnanec či osoba v obdobném postavení při plnění pracovních úkolů, jestliže jednal na podkladě rozhodnutí, schválení či pokynu PO či některé z uvedených osob či pokud tyto osoby neprovedly dostatečná opatření, aby jeho TČ předešly
- zproštění trestní odpovědnosti
  - vynaložila-li PO veškeré úsilí, které bylo možno po ní spravedlivě požadovat, aby protiprávnímu činu předešla

Děkuji Vám za pozornost.

JUDr. Jan Provazník, Ph.D.
odborný asistent na Katedře trestního práva
Právnické fakulty Masarykovy univerzity
Veveří 158/40
611 80 Brno
e-mail: jan.provaznik@law.muni.cz